

https://doi.org/10.31516/2410-5325.069.02

УДК 271.2-72-13(045)

Е. В. Мараховська, кандидат філософських наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

eleonora.de.diaz@gmail.com

http://orcid.org/0000-0003-4737-175X

ТРАДИЦІЙНІ Й СУЧАСНІ ПНЕВМАТОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ¹

Представлено розвиток богословських уявлень про Святий Дух. Виявлено особливості формулювання вчення про Святий Дух у традиційному християнському богослов'ї, зокрема каппадокійському, визначено причини розходження між західно- і східнохристиянською пневматологією. Проаналізовано схоластичний метод у пневматології (Фома Аквінський) як органічне продовження західнохристиянської традиції трактування Святого Духа. Визначено особливості сучасної католицької й протестантської пневматології (Ів Конгар, Кароль Войтила, Юрген Мольтман), виявлено причини поширення харизматичного руху в сучасному західному християнстві.

Ключові слова: *Трійця, Святий Дух, пневматологія, еклезіологія, схоластика, харизматичне відновлення.*

Э. В. Мараховская, кандидат философских наук, доцент, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ТРАДИЦИОННЫЕ И СОВРЕМЕННЫЕ ПНЕВМАТОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Представлена картина развития богословских представлений о Святом Духе. Виявлені особливості формулювання вчення про Святого Духа в традиційному християнському богослов'ї, в частині каппадокійському, визначені причини розходження між західно- і східнохристиянською пневматологією. Проаналізовано схоластичний метод у пневматології (Фома Аквінський) як органічне продовження західнохристиянської традиції трактування Святого Духа. Визначені особливості сучасної католицької й протестантської пневматології (Ів Конгар, Кароль Войтила, Юрген Мольтман), виявлені причини поширення харизматичного руху в сучасному західному християнстві.

Ключевые слова: *Троица, Святой Дух, пневматология, еклезиология, схоластика, харизматическое обновление.*

E. V. Marakhovska, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

TRADITIONAL AND MODERN PNEUMATOLOGICAL RESEARCH

The aim of this study is to consider traditional and modern pneumatological research. The picture of the development of theological ideas about the Holy Spirit is presented. The features of the wording of the doctrine of the Holy

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Spirit in traditional Christian theology, in particular the Cappadocian, are revealed, the reasons for the difference between Western and Eastern Christian pneumatology are identified. The scholastic method in pneumatology (Thomas Aquinas) is analyzed as an organic extension of the Western Christian tradition of treating the Holy Spirit. The features of modern Catholic and Protestant pneumatology (Yves Congar, Karol Wojtyła, Jürgen Moltmann) are identified, the causes of the spread of charismatic movement in modern Western Christianity are revealed.

Research methodology. A method of comparing different Christian theological traditions was applied in order to identify the features of the doctrine of the Holy Spirit, its development under the modern conditions.

Results. The doctrine of the Holy Spirit has a number of scriptures as its source. From the very beginning, Christian theology formed the doctrine of the Holy Spirit within the framework of Trinitarian issues, which did not exclude ecclesiological interpretation. The Holy Spirit has traditionally been regarded as the invisible mentor of the Church, who gives it various spiritual benefits. The first stage in the development of pneumatology was the Cappadocian, where the doctrine of the Holy Spirit became classical. In the West, pneumatology was developed by St. Augustine, who is the author of the psychological interpretation of the role of the Holy Spirit in the Trinity. The next stage in the development of pneumatology is related to the scholastics - Thomas Aquinas examines the Holy Spirit in one of the first chapters of his *The Sum of Theology*. Aquinas explains the relationship of the Holy Trinity in terms of mutual love. Contemporary theological doctrine of the Holy Spirit insists on the need for a charismatic renewal of Christianity, which will eventually contribute to the success of the ecumenical activity of the Christian churches.

Novelty. The article summarizes the various directions of the doctrine of the Holy Spirit, from the patristic period of the development of theology to modern Catholic studies in this field.

The practical significance. The material of the article can be used in the developing the training courses in the history of Christianity.

Keywords: *Trinity, Holy Spirit, pneumatology, ecclesiology, scholasticism, charismatic restoration.*

Постановка проблеми. Згідно з традиційним християнським ученням, після Вознесіння Ісуса Христа Святий Дух (Утішитель) керує Церквою (християнським народом), виконує роль наставника (Іоан. 14: 17, 26), надає їй необхідні знання, сили, здібності (1 Кор. 12: 1–11), допомагає (Іоан. 14–16; Діян. 5,10; Апок. 2:17). У системі християнського богослов'я пневматологія (вчення про Святого Духа) посідає значне місце. Проте історично цей розділ богослов'я мав значні труднощі, оскільки християнським мислителям бракувало інформації про Святий Дух порівняно з Отцем і Сином. Святий Григорій Богослов визначав учення про Святий Дух менше розробленим, на відміну від вчення про Ісуса Христа. Св. Григорій убачав утаємничену «економію» в пізнанні істин, що стосуються особи Святого Духа.

Проблема осмислення й обґрунтування тринітарної проблематики отцями-каппадокійцями (IV ст. н.е.) зумовила необхідність визначення ними функцій і значення Святого Духа. Інший богословський підхід до Святого Духа реалізується в контексті еклезіології, який від самого початку базувався на відомому висловлюванні Іринія Ліонського (130–202 рр. н.е.), розміщені в його трактаті «Проти єресей»: «Де Церква, там і Дух Божий; і де Дух Божий, там Церква і всяка благодать, а Дух є істина».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині пневматологічна проблематика розробляється в контексті модного руху — харизматичного оновлення (оновлення в Дусі Святому), який значно поширився в різних християнських церквах, більшою мірою, звісно, у католицтві і протестантизмі. Рух харизматичного оновлення виник як результат стремління сучасних християн зробити свою релігію активною в духовному аспекті. Про дію Святого Духа в харизматичних спільнотах створено достатню кількість праць, проте вони мають на меті популяризацію цього церковного руху. Тому необхідно проаналізувати пневматологічну проблематику в нейтральному аспекті як тривалий процес кристалізації вчення про третю особу Святої Трійці.

Мета статті — представити розвиток пневматології в історії християнської теологічної думки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні засади пневматології, розроблені представниками каппадокійської богословської школи IV ст., стали надбанням усіх гілок християнства і протягом століть істотно не редагувалися, хоча і у вченні про Святий Дух богослови різних епох означували свої акценти.

Східні богослови, котрі й започаткували доктрину про Святого Духа, завжди наполягали на відмінності між вічним походженням осіб Святої Трійці, яке, за Іоаном Дамаскіном, є її буттям, та місією в розвитку світової історії Сина і Святого Духа. Таким чином, східнохристиянська богослови розрізняли спосіб існування Святого Духа у вічності й в межах людської історії.

У предвічному аспекті Син і Дух походять від Отця — «єдиного джерела Божества». В аспекті місії в часі Сина посилає Отець, він втілюється від Духа Святого. У кожної особи Св. Трійці не існує власної волі, усі вони виконують загальну волю трьох осіб.

У корпусі патристичних текстів, що мають догматичну направленість, трактат Святого Василя Великого «Про Святий Дух» посідає найвизначніше місце. Робота спрямована проти арианства, яке заперечувало рівність осіб у Святій Трійці. Як відомо, цей твір Василь Великий написав з метою пояснити молитовні формули «З Сином

і Святим Духом», «через Сина у Святому Дусі». Трактат про Святий Дух створений у контексті необхідності богословського обґрунтування тринітарної проблематики. Основною думкою Святого Василя стала така ідея: «Отець повеліває, творить Син і звершує Дух». Це означає дію єдиного Божества, у якому виокремлюється Трійчість. Водночас Василь Великий не називає Святого Духа Богом, проте саме він надав вченню про Дух богословської завершеності.

Василь Великий обґрунтовує: Святий Дух є Бог, не називаючи його Богом, який за своєю сутністю перебуває не нижче Отця й Сина. Слід зазначити, у Нікео-Царгородському символі віри Святий Дух не названий Богом, що вважається заслугою Василя Великого, який з принципів дипломатії не бажав дратувати своїх опонентів, називаючи так третю особу Святої Трійці. Св. Василь розмірковує про Святий Дух у контексті віри, що пов'язана з людським спасінням, яке подається через таїнства. Для нього існує прямий зв'язок між водою і Духом у хрещенні: у воді помирає стара гріхозна людина, проте, постаючи з води, людина воскресає для нового життя, і це воскресіння відбувається завдяки дії Святого Духа. Опосередкованим доказом божественності Святого Духа Василь Великий уважає його здатність утверджувати людину на шляху нового життя.

Для Василя Великого визначення Духа є формула «Життя Податель», згідно з якою Дух не може не бути Богом, більше того — саме через нього людина може обожитися. Нагадаємо, що тема обоження була центральною в східнохристиянському богослов'ї.

Святий Василь Великий також підкреслює, що Святий Дух неможливо виокремити з діянь та особистості Ісуса Христа, Дух супроводжує Христа протягом усього його життя. Основна справа Духа, згідно з Василем Великим, — виявляти присутність Христа серед людей, у природі і в Церкві. Третя особа Святої Трійці сама не втілюється, не стає людиною, як друга, тому Дух є утаємниченим, усюди являє втілення сина, підкреслює Василь Великий.

Наступним етапом каппадокійського богослов'я про Святий Дух стало вчення Святого Григорія Богослова (друга Святого Василя Великого), яке міститься в знаменитих «Словах про богослов'я», що принесли Григорію Богослову загальнохристиянську відомість. «Слова про богослов'я» — проповіді, написані високим риторським стилем і зумовлені практичною потребою формулювання й обґрунтування поняття про трьох осіб єдиного Божества. На відміну від свого друга Василя Великого, Григорій Богослов не написав окремого твору про Святий Дух. Більше того, він навіть полемізує з Василем Великим, прямо називаючи Святого Духа Богом. Згідно зі Святим Григорієм, Дух Святий

є Богом, третьою особою Святої Трійці, єдиносущною Отцю і Сину. Три особи Трійці розрізняються власними особистісними характеристиками: Отець є Отець Сина, Син — Син Отця, Дух — Дух Сина, котрий походить від Отця. Оскільки Дух має своїм витокком божество, він не є творінням. Оскільки він не народжений, то він не Син. Він живе одним життям з ненародженим Отцем і народженим Сином, маючи разом з ними божественну сутність, проголошує Святий Григорій. Принцип рівності у Святій Трійці поєднується, згідно з ученням Григорія, з принципом монархії Отця. Це означає, що єдність осіб Святої Трійці має свої витокки в Отцеві (підпорядкованість осіб проявляється відносно одне до одного, а не за сутністю).

Інший погляд на Трійцю зафіксований у західному богослов'ї в ученні Августина Блаженного. Він також розглядав Святий Дух у контексті тринітарного богослов'я (трактат «Про Трійцю»). Трійцю богослов розглядає в психологічному контексті, що згодом стало загальноприйнятим у західній теологічній думці. Для Августина Блаженного образом Трійці є поєднання розуму, любові, знання. На засадах особливостей людської психології мислитель подає своє вчення про Трійцю: як людина складається з трьох елементів — тіла, душі і духа, так і Божество є єдністю Отця, Сина і Св. Духа.

У трактаті Августина Блаженного «Про Трійцю» розглядається й питання про Святий Дух. У контексті тринітарності (взаємовідносин Отця, Сина і Духа) богослов визначає Святого Духа як дар людям, що походить від Отця й Сина. Таке розуміння Святого Духа зумовило висновок про певну другорядність Духа, а як результат — учення про філіокве, яке стало класичним для західнохристиянської теології. Для східнохристиянської думки, навпаки, характерне неприйняття філіокве, вона вбачає в цій доктрині тенденцію підпорядкування Духа, відсування його на другий план (що й відбулось зрештою в західній думці). Згідно зі східною традицією, у своїй діяльності серед людей друга та третя особи Святої Трійці взаємодоповнюють одна одну. Відкупительну місію Христа неможливо розглядати окремо від освячуючої дії Святого Духа. Гаслом східнохристиянської думки можна вважати слова Святого Афанасія: «Слово стало тілом, щоб ми могли одержати Дух». Східнохристиянська традиція визначила мету християнського життя як отримання (церковнослов'янською — стягання) Святого Духа, що й може уподібнюватись до обоження. Василь Великий убачав спроможність людської особистості за допомогою Божої благодаті стати Богом, а Святий Афанасій стверджував, що Бог став людиною, щоб людина могла стати Богом. У Новий час Святий Серафим Саровський (не теоретик, а практик, чернець-подвижник) убачав суть та призначення

християнського життя в стяжанні Святого Духа, водночас піст, молитва, справи добродітності є лише засобами єдності зі святим Духом.

Отже, православна традиція протягом століть зберігає своє усталене вчення про Святий Дух і нині його не переглядає, хоча в православ'ї існують групи вірян, які підтримують рух відновлення в Святому Дусі, що започаткований у західній традиції і зараз активно поширюється в західнохристиянських колах.

Таким чином, від каппадокійців та Августина Блаженного походять два напрями розуміння Трійці (а в ній і існування та дії Святого Духа), які стали визначальними для східної та західної пневматології. Протягом подальших століть розвитку християнської думки пневматологічна проблематика не була в ній достатньо популярною. Як слушно зауважив прот. І. Мейєндорф, західній людині, котра вірить, зрозуміліші особи Отця й Сина (Отець як єдиний Бог, творець, і Син як людина, котра гранично близька до Бога і водночас близька до людей через свої страждання), ніж Святий Дух, який розумівся радше не як особа, а як принцип спілкування (у любові та єдності) Отця і Сина. Стосовно Святого Духа богослов'я «зупинилося» на існуючих досягненнях, і це стало частиною ортодоксальної доктрини. За часів Середньовіччя у великих теологічних компедіумах («Сума теології» Ф. Аквінського) не можна було не освітити питання про Святий Дух, що теоретик й успішно робить. Традиційно Аквінат розглядає Дух у контексті Святої Трійці. У своїй «Сумі проти язичників» Фома Аквінський наводить кілька текстів Святого Письма, де згадується Трійця (Августин Блаженний, до речі, робить те саме у своєму трактаті «Про Трійцю»). Мислитель визнає, що завдання християнської думки полягає в розтлумаченні вірянам єдності Отця, Сина й Святого Духа так, щоб їх сприймали не як трьох Богів, а як одного.

Святий Фома починає свої роздуми про Святий Дух з поняття «сходження», а не з проблеми взаємовідносин осіб у Трійці, переглядаючи порядок теологічної розвідки Августина Блаженного, оскільки, на думку Аквіната, відносини постають зі сходження (витоку) Святого Духа. Аби Бог був один, міркує Фома Аквінський, божественній природі необхідне єдине джерело. Тому існує лише один нерожденний, який не походить від іншого. Якщо є інші в Богові, вони мають певний спосіб з нього походити. Щоб божественна особа походила від Отця й водночас була тієї ж самої природи, це походження не може бути результатом чогось зовнішнього чи відмінного від свого джерела. Тому два походження, Сина і Святого Духа, потрібно пояснити за допомогою певної діяльності, не обов'язково проявленої в чомусь зовнішньому. І Святий Фома знаходить для цього аналогію в мисленні — у внутрішній

діяльності розуму: людина може думати, не впливаючи ні на що, яке існує довкола неї. Два походження в Богові відповідають двом видам діяльності розуму — мисленню й волевиявленню.

Фома Аквінський використовує поняття розуму як образ Святої Трійці, адже саме розум є атрибутом людини як образу божого. Інколи він зазначає, що в людському розумі є репрезентація Трійці, оскільки він (розум) знає себе і породжує слова. У розумінні Бога Святий Фома наголошує на людській здатності формувати слова, адже й Бог породжує Слово (Ісуса Христа).

Якщо людині притаманне саморозуміння, то і Бог, безперечно, себе розуміє, тільки досконаліше, ніж людина себе. Мислячи себе, Бог, на думку Ф. Аквінського, досконало пояснює свою природу своїм словом. У розумі, який концептуально визначає повну реальність, виникає подоба цієї реальності; якби це не була подоба, то йшлося би про щось інше. Це інше Августин Блаженний назвав внутрішнім словом (*verbum cordis*). Хоча людина переважно думає про слова як про звуки, які промовляє, розумові властиве внутрішнє концептуальне розуміння слова ще до звука. Те, що є в розумі, — це первинне слово, оскільки без нього не існує нічого, що можна було б висловити зовнішнім словом. Концепт — це слово, підкреслює Ф. Аквінський, оскільки людина не знає речі, якщо не має слова, що її позначає. Людина має багато слів для позначення багатьох речей, водночас Бог вимовляє все одним словом, тому що, мислячи себе, він уміщує і всі інші речі у своєму слові. Людина має одну думку для одного, іншу — для іншого, та Бог має лише одне Слово, адже мислить усі речі в одному акті мислення, проголошує Ф. Аквінський. Походження Слова в Богові назване народженням, оскільки з народженням виникає подоба в тій самій природі, а слово, яке приходить у розумінні Богом себе, є повною подобою його природи. Це означає, що Отець, мислячи себе, мислить також Сина і Святого Духа.

Теза «Син породжений Отцем» означає, що Отець передає йому всю свою природу, а не просто частину себе.

Божественне Слово — не абстрактний концепт, а Слово, яке надихає любов. І сходження волі в Богові не називається народженням, оскільки любов не породжує подоби самого об'єкта, а є схильністю до нього. Так той, що походить через волю, яка любить, названий Духом, оскільки любов схиляє до того, що любиш, як вітер, який хилить дерева, зазначає Аквінат. Мислитель вважає, що Святий Дух ісходить від Отця й Сина, тому що їхня любов взаємна; вона є вічними стосунками між двома першими особами Трійці. Цей стосунок походить ізсередини так само, як Боже розуміння себе. Оскільки любов Божа тотожна його

існуванню, то й те, що походить з Бога як його любов, також є Богом. Отець любить Сина — і людей також, додає Святий Фома, — Святим Духом. Ідеться не про те, що Святий Дух — принцип любові Отця, а про те, що Дух — це ісходження любові. Святий Дух не ісходить від любові Отця й Сина, оскільки він і є любов'ю, яка ісходить від Отця і Сина. Він є їхньою взаємною любов'ю. Отець є єдиним джерелом божественності, хоча Святий Дух походить від обох, тому що Син набуває божественності лише від Отця, який видихає Духа. Отець і Син мають спільне все те, що не розрізняє їх у разі зіставлення. Один зі складників цього спільного — походження Святого Духа. Тому існує одне джерело божественності.

Таким чином, за допомогою схоластичного методу (постановка питання — відповідь) Ф. Аквінський обґрунтовує психологічно-комунікаційне розуміння Святого Духа, започатковане ще Августином Блаженным.

Важливою подією в розвитку сучасної західної пневматології стала публікація книги Юргена Мольтмана «Дух життя. Цілісна пневматологія» (Мольтман, 2017). Як зазначає науковець, до написання цієї книги його, з одного боку, спонукали дискусії про філіокве, які відбувались на екуменічних конференціях 1978–1979 рр. Ю. Мольтман упевнений, що додавання філіокве до Символу віри є зайвим і шкідливим, оскільки розділяє християн. З іншого боку, імпульсом до написання книги став активний розвиток неоп'ятдесятницьких спільнот у багатьох регіонах світу. Німецький теолог застерігає від надмірного ототожнення життя в Дусі і церковного життя (що завжди було притаманно традиційній доктрині), підкреслюючи незаперечність особистого спілкування людини, котра вірить, і Святого Духа, оновлення людини через дії Святого Духа. Досвід переживання слова Божого й Духа може бути лише особистим, дотичним до релігійного досвіду вірянина.

У пневматологічних дослідженнях важливе місце посідає дослідження проблеми зв'язку між христологією та пневматологією. Так, євангелічний теолог Х. Беркгоф у своїй книзі «Богослов'я Святого Духа», надрукованій у 1964 р., підкреслював той факт, що христологію не можна розглядати без пневматології і навпаки.

У царині сучасної католицької пневматології важливе значення має вчення одного з найвідоміших католицьких теологів о. Іва Конгара (1904–1995). Пневматологічній проблематиці присвячена тритомна робота «Вірую в Духа Святого» (1979–1980 рр.). У цій праці Ів Конгар показав себе як один із найвизначніших дослідників пневматології ХХ ст. Теолог розуміє всю складність розвідок про Святий Дух, оскільки це найутаємниченіша особа Святої Трійці. Дійсно, не існує окремого

одкровення особи Святого Духа, як це було з особою Сина, котра втілювалася в Ісуса Христа, а поняття «Святий» та «Дух» можна віднести як до Отця, так і до Сина. Ів Конгар уважав, що пневматологія — це сфера не стільки теорії, скільки практики — досвіду Церкви (живої Традиції), яка спонукає вірянина жити в Дусі Святому, зрештою обожитися. У цьому сенсі теолог близький до православної традиції з її вченням про обожження. Важливіше, підкреслював Ів Конгар, жити в Святому Дусі, ніж достеменно знати, як розподіляються взаємовідносини осіб у Святій Трійці.

Учення Іва Конгара про Святий Дух тісно пов'язане з христологією і еклезіологією. Так, дослідник стверджує, що Ісус Христос став месією, спокутував гріхи людства і воскрес лише завдяки дії Святого Духа. В есхатологічній перспективі, на думку теолога, прославлений Господь стає Духом, котрий усе оживляє, а Святий Дух — це дух прославленого Господа. Святий Дух, проголошує Ів Конгар, є душею Церкви, він оживляє її, роблячи її своїм храмом. Не лише окремих вірян є храмом Святого Духа, але й Церква загалом, оскільки стає прихистком для людей, перетворених Святим Духом в особи, причетні Христу. Дослідник доводить, що протиставляти Церкву і особистість не можна — вони потребують одне одного, а Святий Дух об'єднує ці дві реальності в одну. У цьому аспекті пневматологія Іва Конгара є екуменічною, оскільки відповідає православним богословським уявленням про Святий Дух.

Пневматологія Іва Конгара, викладена в його праці «Вірую в Духа Святого», посприяла розробці теоретичного підґрунтя руху харизматичного оновлення — Конгар разом з Й. Ратцингером у 1975 р. випустили «Теологічні та душпастирські вказівки, що стосуються харизматичного оновлення в Католицькій церкві». Отже, І. Конгар пропагував ідею Церкви як спільноти вірян, наповнених Святим Духом, ця ідея виникла завдяки вивченню патристичних і слов'янофільських текстів та спілкуванню з М. О. Бердяєвим, прот. С. Булгаковим, що захопило Іва Конгара взяти участь в екуменічному русі й русі оновлення Католицької церкви.

У теологічному доробку Папи Іоана Павла II вагоме місце посідають роздуми про Святий Дух. Учення про третю особу Трійці викладено в третьому томі катехитичних повчань Папи, де тлумачиться сповідання віри Католицької церкви (у першому томі розглядається постулат «Вірую в Бога, Отця Вседержителя», у другому — «Вірую в Ісуса Христа Іскупителя»). Учення про Святий Дух оприлюднено в циклі катехитичних бесід під час загальних аудієнцій Папи з квітня 1989 р. до червня 1991 р. (Іоанн Павел II, 1998). Папа Іоан Павло II визначає Дух у суто біблійному аспекті як *parakletos* — дух істини, захисник апостолів, любов

Отця і Сина, душу Церкви, джерело її єдності, святості, апостолічності і сакраментальності. Папа також підкреслює, що Дух є подателем різноманітних дарів та харизм людині, котра вірить. Папа Іоан Павло II всіляко підтримував рух харизматичної віднови, що стрімко поширювався в католицькому середовищі. Після II Ватиканського собору сформовано близько п'ятдесяти рухів мирян, які мали харизматичну спрямованість і загалом налічували мільйони вірян. У 1998 р. на зустріч з Папою в Рим з'їхались близько 500 тис. членів цих спільнот. Той рік оголошено Папою роком Святого Духа з метою підготовки всієї Католицької церкви до третього тисячоліття. У своїх виступах перед харизматами Папа підкреслював важливість дії Святого Духа саме в сучасну епоху, яка відзначається кризою суспільства, духовності і моралі.

Папа наголошував на необхідності оновити віру, і зробити це, на його думку, можливо завдяки «віднові харизматичного виміру Церкви», «благодаті нової П'ятдесятниці». Оновлення відбувається із залученням «динамізму надприродного походження», який охоплює «момент сильних емоцій», але не обмежуючись ним. Іоан Павло II убачав у харизматичному русі не периферію, а серцевину церковного життя, яка найбільше актуалізується саме сьогодні. Оновлення віри — це оновлення пізнання Бога, що може відбуватися у Святому Дусі, у межах харизматичного релігійного досвіду. Із середини 90-х рр. релігійне відродження в Африці відбувається саме завдяки пропагуванню харизматичного релігійного досвіду, який супроводжувався емоційним богослужінням, що вочевидь було близьким африканцям. Таке релігійне відродження зумовлює зрештою появу ідей про витіснення християнства з Європи і його подальший розвиток в Африці. Ці ідеї підкріплюються фактами: в Африці існують тисячі громад харизматичної спрямованості, а харизматичні відправи одночасно збирають десятки тисяч людей. Серцевиною руху «Харизматичної віднови» є отримання Хрещення Святим Духом, що всіляко підтримувалася Папою Іоаном Павлом II. За період його понтифікату близько 140 млн католиків хрещені Святим Духом. З моменту свого зародження Харизматична віднова в Католицькій церкві має яскраво виражену екуменічну властивість. Досвід хрещення Святим Духом заторкнув майже кожну християнську деномінацію. Якщо поряд з католицькими врахувати п'ятдесятницькі, англіканські та православні спільноти, а також незалежні харизматичні церкви, то хрещення Святим Духом зазнало приблизно півмільярда людей у всьому світі. Хрещення Св. Духом у католицькому середовищі зазвичай визначається як «Одкровення Святого Духа духу віруючої людини, яке приносить зустріч із Живим Христом і налаштовує віруючого бути ще більш слухняним натхненням Святого Духа. Ця благодать

звершує Таїнство Хрещення, забезпечує ту емпіричну основу, яка надає можливість християнинові ввійти більш особистісно в стосунки з Ісусом Христом і з іншими вірянами» (Гербек, 2016, с. 58).

Таким чином, хрещення Святим Духом тут визначається як доповнення до таїнства Хрещення, яке зазвичай Церква уділяє кожній людині, що усвідомлено (чи на прохання батьків немовляти) звертається до неї за цим таїнством. Отже, у католиків поняття Хрещення Святим Духом сакраментально прив'язане до таїнства Хрещення. Це відрізняє їхню харизматію від протестантської, оскільки протестанти ставлять людину, яка отримала Хрещення Святим Духом, вище інших християн, уважають її досконалішою в духовному сенсі. У католиків також не існує аналогів розробленої протестантами теології процвітання чи теології успіху. Дари Святого Духа людина отримує не для матеріального збагачення, а навпаки, з метою зміцнення своєї віри, наближення до Бога. Оновлення й динамізація віри, закликають прихильники католицької харизматії, необхідні для отримання від Бога дару зміцнення від важких хвороб та позбавлення від психологічних проблем і різноманітних залежностей.

Торкається Папа й важливої проблеми, яка протягом століть розділяла християн — учення про філіюкве. На його думку, «учення про філіюкве ні в чому не змінювало сутності попередньої віри» (викладені в Нікео-Константинопольському Символі — Е. М.), хоча він підкреслює, що нововведення сприймалося Західною Церквою в ранньому Середньовіччі стримано. Папа стверджує, що вчення про філіюкве з'явилося завдяки ретельному вивченню Святого Письма (особливо Нового Завіту), де підкреслюється особливо тісний зв'язок між Сином і Духом, а також творам Святих Отців (як західних, так і східних, які, безперечно, підготували ґрунт для появи цього вчення). На думку Іоана Павла II, найкраще розробив учення про Святий Дух Фома Аквінський, а сформулював об'єднавчий Флорентійський Собор 1439 р. Соборний текст, уважає Папа, є значним підґрунтям для взаєморозуміння між західними і східними християнами, проте він не замовчує той факт, що єднання на засадах постанов собору не відбулося. Проте, підкреслює Папа, нині термін філіюкве не є перешкодою для продовження екуменічного діалогу між християнами з метою становлення між ними порозуміння й дружніх стосунків.

Висновки. Офіційна католицька пневматологічна доктрина базується на вченні Фоми Аквінського, певною мірою переосмисленому в дусі сучасності. Учення про філіюкве не заперечується Католицькою церквою, проте занадто і не пропагується, оскільки Церква дбає про продовження екуменічного діалогу з православними. Широкі кола

католиків і протестантів підтримують рух харизматичного оновлення, це оновлення теологічно осмислюється.

Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні богословського осмислення причин і наслідків харизматичного руху в християнстві.

Список посилань

- Гербек, П. (2016). *Коли Дух приходить у силі*. Івано-Франківськ: Видавництво «Апостол».
- Завершинский, Г., диакон. (2015). Дух дышит, где хочет. Введение в православное учение о Святом Духе. Взято из: Иеромонах Иоанн (Булыко И. П.). Пневматология кардинала Ива Конгара. *Вестник ТвГУ. Серия «Философия»*. Выпуск 3, 178–184.
- Иоанн Павел II. (1998). *Верую в Духа Святого Господа животворящего*. Москва: Католический колледж им. Св. Фомы Аквинского.
- Иустин (Попович). (2007). *Догматика православной церкви. Пневматология*. Москва: Издательский Совет Русской Православной Церкви.
- Козловський, Ю. (2010). *Святий Дух у дії*. Івано-Франківськ: Видавництво «Вогонь з неба».
- Мольтман, Ю. (2017). *Дух жизни. Целостная пневматология*. Москва: Издательство ББИ.
- Селмен, Ф. (2017). *Святой Тома Аквінський. Учитель істини*. Київ: Кайрос.
- Ткаченко, Р. (2014). К пневматологической экклезиологии: методологические заметки, богословские предложения и практические вопросы о Духе и Церкви. *Богословские размышления*. (с. 124–151).
- Фергюссон, С. (2014). *Святой Дух. Контуры христианского богословия*. Москва: Позитив-Центр.
- Мейендорф, И., прот. (2001). *Введение в святоотеческое богословие*. Клин. Фонд «Христианская жизнь».

References

- Herbek, P. (2016). *When the Spirit comes in power*. Ivano-Frankivsk: Vydavnytstvo «Apostol». [in Ukrainian].
- Zavershinskiy, G., diakon. (2015). The spirit breathes wherever it wants. Introduction to the Orthodox doctrine of the Holy Spirit. Retrieved from Ieromonah Ioann (Bulyko I. P.). Pneumatology of Cardinal Iva Kongara. *Vestnik TvGU. Seriya «Filosofiya»*. Issue 3, 178–184. [in Russian].
- Pope John Paul II. (1998). *I believe in the Spirit of the Holy Lord, the life-giving*. Moscow: Katolicheskii kolledzhim. Sv. Fomy Akvinskogo. [in Russian].
- Iustin (Popovich). (2007). *Dogma of the Orthodox Church. Pneumatology*. Moscow: Izdatelskiy Sovet Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi. [in Russian].
- Kozlovskiy, Yu. (2010). *The Holy Spirit in action*. Ivano-Frankivsk: Vydavnytstvo «Vohon z neba». [in Ukrainian].
- Moltman, Yu. (2017). *The spirit of life. Holistic pneumatology*. Moscow: Izdatelstvo BBI. [in Russian].

- Selmen, F. (2017). *St. Thomas of Aquinas. Teacheristini*. Kyiv: Kairos. [in Ukrainian].
- Tkachenko, R. (2014). Top pneumatological ecclesiology: methodological notes, theological proposals and practical questions about the Spirit and the Church. *Bogoslovskie razmyshleniya*. (p. 124–151). [in Russian].
- Fergusson, S. (2014). *Holy Spirit. The contours of Christian theology*. Moscow: Pozitiv-Centr. [in Russian].
- Meyendorff, John prot. (2001). *Introduction to patristic theology*. Klin. Fond «Khristianskaya zhizn». [in Russian].

Надійшла до редколегії 13.05.2020 р.